

CASTELLS CATALANS

FARNERS

Nom del castell: Farners
Data de construcció: XI
Municipi: Santa Coloma de Farners
Comarca: Selva
Altitud: 431 m
Coordenades: E 469390 N 4634339
(UTM31N - ETRS89)
Com arribar-hi: situat a l'oest de Santa Coloma de Farners, s'hi accedeix per una pista forestal que surt del Parc de Sant Salvador de la mateixa població.

Geografia i medi natural

El castell s'alça a uns 5 quilòmetres a ponent de la vila de Santa Coloma de Farners i situat en un contrafort del conjunt muntanyós que separa les aigües de les rieres d'Arbúcies a ponent i de Santa Coloma a llevant. El castell de Farners se situa proper a aquesta darrera i vers el sud s'alineen els castells de l'Argimon i de l'Esparra, cobrint els tres castells el vessant oriental de l'esmentat nucli muntanyós que esdevé una derivació al sud del conjunt de les Guilleries. El paisatge de l'entorn és molt boscos amb brolles d'estepes i brucs amb alzinar amb marfull i sureres. Hi ha també pinedes de pinastre a la zona alta.

La història

Les primeres referències documentals de Farners les trobem en l'acta de consagració de l'església de «Sancte Columbe» l'any 950 sense que es faci esment del castell. Ens hem de remuntar al període situat entre els anys 1040 i 1076 en què apareix el nom de castell de Farners com a feu del vescomte Ramon Folc de Cardona amb la superior jurisdicció del comte Ramon Berenguer I (de Barcelona i Girona). Alguns erudits creuen que el mot Farners prové de «molins fariners» sense que hi hagi un acord entre ells.

Aleshores el comte cedia el govern al vescomte i aquest ho feia a l'ensem al castlà. Com a tal consta l'any 1064 un cert Raimundi Raimundi de Farner. Precisament Ramon Ramon de Farners o de Santa Coloma, l'historiador Millàs el considera cap del llinatge de Farners, família senyorial que tenia possessions en el Gironès, segons es desprèn d'un document del primer quart del segle XII.

Totes les fotos són de Jordi Gironès.

Cal suposar que el castell de Farners no esdevingué la mansió permanent d'una família senyorial essent solament un castell defensiu tot i que de ben segur mantingué una nodrida guarnició tenint en compte les seves dimensions. Aquest castell no patí gaires convulsions d'ordre guerrer a causa de la poca importància estratègica allunyat de les principals vies de comunicació medieval i modernes.

El santuari de la Mare de Déu de Farners fou consagrat l'abril de 1200 si bé en el document de consagració es diu literalment «de novo constructa» fet que ens indica que es reconstruí sobre una d'anterior romànica que seria ben probablement del segle X, simultània a l'existència del castell. Aleshores hi havia un vincle familiar entre els Farners i els Vilademany relacionat amb la contrada.

Els Vilademany ja havien fundat el 1136 la prope-ra comunitat religiosa de Sant Pere Cercada (magnífic exemplar romànic digne de visita). El 1198, el papa Innocenci III, en confirmar al monestir de Sant Pere Cercada la canonja i les possessions, li assignà, entre altres esglésies, la de Santa Maria de Farners (drets que arribarien fins al segle XIX). Els Vilademany acabaren essent més poderosos i el 1240 Pere Ramon de Vilademany posseïa el castell de Solterra i, pel mateix temps, va llegar en testament el castell de Farners al fill

Arnau. Aleshores la dependència senyorial els lligava al vescomte Folc de Cardona com ho prova un document del 31 d'octubre de 1291 en què s'indica que la seva jurisdicció abraçava tota la parròquia de «Sancte Columbe de Farneris» i el «terminos Castri nostri de Farneriis».

A primers del segle XIV (1304) el rei Jaume II comunicà al veguer d'Osona que Ramon Folc de Cardona es prenia indegudes atribucions sobre Santa Coloma de Farners en detriment de la sobirania reial de vila i castell. En temps de Pere

III el Cerimoniós (1342) també s'hagué de cridar l'atenció als Vilademany (castllans) per nous actes d'usurpació de privilegis reials.

Durant la guerra de la Generalitat contra Joan II, Arnau de Vilademany feu costat a la primera institució ocasionant que el rei, amb data 24 de novembre de 1466, acabà donant les rendes i possessions d'Arnau de Vilademany a Bernat Margarit, nebot del famós bisbe de Girona.

El poder reial es mantingué sobre castell i jurisdicció, però el tal Margarit no sembla que arribés a disposar del castell perquè consta que Joan Pere, fill d'Arnau de Vilademany, es va fer càrrec del castell l'any 1473 en morir el seu pare a resultes de ferides rebudes durant aquesta darrera guerra. Pocs anys després, pagesos remences de Santa Coloma prengueren el castell en dues ocasions (1485 i 1489) fins que Joan Pere de Vilademany el recuperà de nou. Aquest morí sense descendència ocasionant que, a través d'un matrimoni d'una germana seva, el llinatge dels Cruïlles entrés a formar part en la possessió d'aquest castell.

El 1591, Carles de Vilademany i de Cruïlles va defensar la jurisdicció del castell de Solterra contra el procurador general. Afirmà posseir-lo per ell Joan de Sarriera i de Gurb, gaudidor de la senyoria útil. La darrera vegada en què es parla del castell data del segle XVIII quan fou ocupat per un regiment borbònic a causa de la Guerra de Successió.

Els últims senyors del patrimoni dels Vilademany foren el comte d'Aranda i el seu successor, el duc d'Híjar. Cap d'ells probablement mai no estigueren ni al castell ni a Santa Coloma.

Nota: per fer aquest escrit he recollit la major part de la informació històrica de l'escrit del volum III de l'obra sobre els Castells Catalans publicada per l'editor Rafael Dalmau l'any 1971 (segona edició del 1992).

Jordi Gironès
Abril de 2007

L'edifici

El castell de Farners és format per una torre de planta circular, adossada al costat de llevant d'un recinte, segurament una mica posterior, que té una

planta bàsicament trapezial i una superfície d'uns 211 m². A l'angle sud-oest del clos hi havia una torre de planta trapezial, allunyada del mur, però unida per una paret al conjunt defensiu.

El diàmetre de la torre mestra és d'uns 8,40 m. El mur té un gruix de 2,30 m i una alçada actual d'uns 12 m. A uns 7 m del terra hi ha una porta orientada cap al nord, d'uns 75 cm d'ample i menys de 2 m d'alt; és acabada amb un arc de mig punt format per nou dovelles. A tot el voltant de la torre hi ha diversos forats que devien suportar les bastides. Sota la porta, tal com s'esdevé en d'altres llocs, en veiem tres, destinats en aquest cas a aguantar segurament una plataforma de fusta que facilitava l'accés a l'edifici. Gairebé al cim de la torre s'obren un total de dotze espitlleres, a tot el voltant de la construcció. A la base hi ha una banquetta de fonamentació que sobresurt uns 25 cm i fa uns 90 cm d'alt.

El clos exterior dibuixa en principi una planta trapezial, bé que en realitat el costat de llevant, amb una longitud d'uns 20 m, faci, al nivell de la torre, una lleugera inflexió; s'hi forma un angle lleugerament agut. El mur oposat, on hi ha la porta d'entrada, situat a ponent, té una longitud d'uns 27,2 m. El de tramuntana, a l'extrem de ponent del qual s'obre una porteta, fa 18,45 m de llarg, i el de migjorn fa 11,9 m. En tots els murs perimetrals podem distingir dues fases. Aproximadament, els quatre metres primers del mur són fets en època romànica; la paret té un gruix que oscil·la entre els 124 i els 150 cm. Els quatre metres restants són fets en època moderna; en

aquesta part superior, el mur, que es limita a la part exterior, només té un gruix de 60 o 65 cm, la qual cosa permet que hi hagi a tot el voltant una espècie de camí de ronda. Per a poder accedir a aquest camí de ronda hi ha una escala cavada a la roca i adossada al mur de llevant, a tramuntana de la torre. Aquesta escala, de dinou graons, inicialment tenia una amplada d'uns 100 cm, tot i que ara és més estreta a causa de l'esfondrament d'una part.

La porta principal del clos té una amplada interior d'1,75 m i una alçada de 3,5 m. La cara exterior és acabada amb un arc de mig punt format per tretze dovelles, que tenen una llargada de 45 cm. La cara interior s'acaba amb un arc rebaixat. La porta lateral, al mur de tramuntana, a l'exterior només fa 70 cm d'ample. En ambdues portes veiem, a banda i banda, els forats per a la barra. A tot el mur perimetral hi ha a la part inferior nombroses espitlleres, que a l'interior tenen una amplada que oscil·la entre 40 i 60 cm i a l'exterior només fan de 5 a 10 cm d'ample. Des de dintre s'observa que són cobertes per unes cinc lloses planes. Els carreus d'aquest castell, units amb morter de calç, són força regulars, escairats i col·locats a trencajunt; tenen unes mides, segons els casos, de 25 cm d'alt per 40 cm de llarg, 20 cm per 25 cm, etc.

Davant la porta d'entrada principal hi ha una construcció de planta rectangular, que sobresurt uns 4 m, d'època moderna. En canvi, la torre de l'angle sud-oest és coetània a la resta del castell medieval. És situada a uns 160 cm de les muralles; s'uneix, però, al cos del castell per un mur d'uns 160 cm d'ample, al qual hom podia accedir des del camí de ronda. A la part inferior d'aquest mur hi ha una gran espitllera. La torre té una planta trapezoidal (amb unes mides exteriors d'uns 4 m per 5 m) i uns murs que fan uns 80 cm de gruix. Sembla que a la cara de tramuntana hi havia una petita porta.

Al turó que hi ha al costat del castell de Farners, anant cap a tramuntana, també hi ha restes d'haver-hi hagut una construcció. Hom pot veure a l'esplanada que hi ha al cim, a mà esquerra (a llevant), restes d'un mur d'uns 100 cm d'ample

i almenys de 6 m de llarg. A tramuntana són visibles els fonaments d'una paret de tancament. Més enllà hi ha dos forats de planta quadrada que fan 15 cm de costat. A la banda de migjorn, al costat de l'entrada, hi ha diversos forats de planta circular. En aquest pujol segurament hi havia una torre de guaita amb una funció semblant a la que feia a Montsoriu la Torre de les Bruixes; de tota manera, però, el més espectacular són potser els graons cavats a la roca que hi ha al llarg de tot l'abrupte camí d'accés. D'altra banda, el camí d'accés al turó del castell de Farners també és ben treballat a la roca.

Al petit coll que separa aquests dos turons hi ha una construcció que podia haver servit com a cisterna; té una longitud de 7,6 m i una amplada de 4,4 m. En part és cavada a la roca i en part és feta amb un mur bastit amb carreus ben escairats. Les parets tenen actualment una alçada d'uns 150 cm.

Datació. El castell de Farners, molt ben conservat, és una mostra altament notable de castell de cap al segle XI o el principi del XII, format per una torre mestra i per un recinte que l'envolta.

De fet, no és pas gaire difícil d'establir paral·lelismes amb d'altres castells que tinguin unes característiques semblants. La torre mestra circular és semblant a la de molts castells fronterers dels segles X o XI, o a la de nombrosos castells feudals de la Catalunya interior dels segles XI al XIII, com per exemple els de Pals o Cruïlles a l'Empordà o el de Beuda a la Garrotxa. La relació que hi ha entre torre i clos, quasi coetanis, és la mateixa que trobem, per exemple, al famós castell de Mur, al Pallars Jussà. La torre albarra-nada de l'angle sud-oest representa una solució, en canvi, força original davant el problema concret de protegir aquest sector meridional.

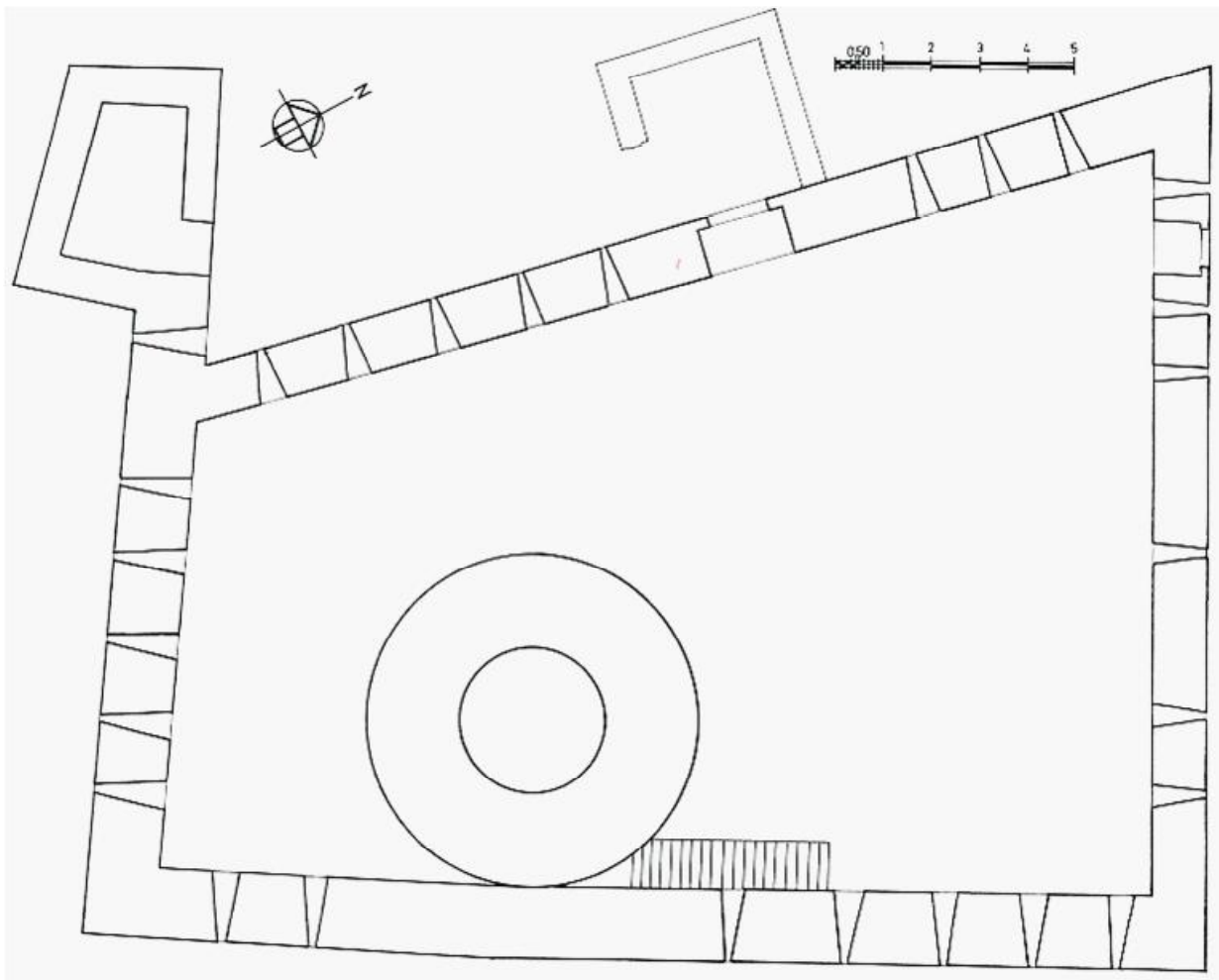
El 22 d'abril del 2003 va ser inaugurada la restauració parcial de la part nord de la muralla per donar accés, mitjançant una escala metàl·lica, al pas de ronda que ha estat reconstruït en fusta. També s'ha posat una escala per poder accedir a la torre de l'homenatge la qual cosa permet

que es pugui visitar la zona superior del castell. També ha estat consolidada la torre de defensa, el recinte interior i el pati d'armes.

Castells Catalans vol III Ed. Rafael Dalmau
Catalunya Romànica. Ed. Enciclopèdia Catalana

Elena Fàbregas
Febrer de 2024

Planta del castell que conserva sencera la torre i els murs de defensa